GLOBAL BIOXILMA-XILLIKNI YO‘QOTISHNING IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA’SIRI

Ubaydullayeva Nozima Abbosbek qizi

Namangan davlat universiteti

Email: nozimakhon.04@gmail.com

Orcid: 0009-0000-1479-2780

Annotatsiya. Mazkur maqolada global bioxilma-xillikning kamayishi va uning iqtisodiy rivojlanishga ta’siri tahlil qilingan. Tadqiqotda biologik xilma-xillikning yo‘qolishi tabiiy ekotizimlar, qishloq xo‘jaligi va iqtisodiy barqarorlikka ta’siri nuqtayi nazaridan o‘rganilgan. Tabiiy resurslarning qisqarishi va ekotizimlar buzilishining iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinib, bioxilma-xillikni saqlashning iqtisodiy ahamiyati aniqlangan. Tadqiqot natijalari bioxilma-xillikning yo‘qolishi uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishga jiddiy xavf tug‘diruvchi global muammolardan biri ekanligini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: bioxilma-xillik, global muammo, iqtisodiy rivojlanish, ekotizim, tabiiy resurslar, iqtisodiy barqarorlik.

Аннотация. В статье проанализировано влияние утраты глобального биоразнообразия на экономическое развитие. В исследовании изучено влияние сокращения биологического разнообразия на природные экосистемы, сельское хозяйство и экономическую стабильность. Проанализированы экономические последствия сокращения природных ресурсов и разрушения экосистем, а также определено экономическое значение сохранения биоразнообразия. Результаты исследования показали, что утрата биоразнообразия является одной из глобальных проблем, создающих серьёзную угрозу долгосрочному экономическому развитию.

Ключевые слова: биоразнообразие, глобальная проблема, экономическое развитие, экосистема, природные ресурсы, экономическая стабильность.

Annotation. This article analyzes the impact of global biodiversity loss on economic development. The study examines the effects of declining biodiversity on natural ecosystems, agriculture, and economic stability. The economic consequences of the depletion of natural resources and ecosystem degradation are analyzed, and the economic importance of biodiversity conservation is identified. The results of the study show that biodiversity loss is one of the global problems posing a serious threat to long-term economic development.

Keywords: biodiversity, global problem, economic development, ecosystem, natural resources, economic stability.

Kirish. Bugungi kunda global bioxilma-xillikning kamayishi insoniyat oldida turgan eng jiddiy ekologik muammolardan biri hisoblanadi. O‘simlik va hayvonot turlarining yo‘qolishi, tabiiy yashash muhitlarining buzilishi va ekotizimlarning zaiflashuvi ekologik muvozanatga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Mazkur jarayonlar nafaqat tabiatga, balki mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishiga ham bevosita ta’sir qilmoqda.

Bioxilma-xillik qishloq xo‘jaligi, o‘rmon xo‘jaligi, baliqchilik va turizm kabi ko‘plab iqtisodiy tarmoqlarning tabiiy asosini tashkil etadi. Tabiiy resurslarning kamayishi va ekotizimlar faoliyatining buzilishi ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga, iqtisodiy yo‘qotishlarning ko‘payishiga va aholi turmush darajasining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, global bioxilma-xillikni yo‘qotishning iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini o‘rganish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashning samarali yo‘nalishlarini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi. Global bioxilma-xillikning kamayishi va uning iqtisodiy rivojlanishga ta’siri ko‘plab xalqaro tashkilotlar hamda olimlar tomonidan o‘rganilgan. Ilmiy tadqiqotlarda bioxilma-xillik iqtisodiyotning tabiiy kapitali sifatida baholanib, ekotizim xizmatlarining iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni keng yoritilgan.

Xalqaro tadqiqotlarda tabiiy yashash muhitlarining buzilishi, o‘rmonlarning qisqarishi va biologik turlar sonining kamayishi bioxilma-xillik yo‘qolishining asosiy omillari sifatida ko‘rsatiladi. Shuningdek, ushbu jarayonlarning qishloq xo‘jaligi, oziq-ovqat xavfsizligi va tabiiy resurslarga bog‘liq iqtisodiy tarmoqlarga salbiy ta’siri tahlil qilingan.

Jahon banki va BMTning tegishli tashkilotlari tadqiqotlarida tabiat va bioxilma-xillikning iqtisodiy faoliyat uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi qayd etilgan. Tadqiqotlarda ekotizimlarning buzilishi iqtisodiy yo‘qotishlar va barqaror rivojlanish uchun xavflarni kuchaytirishi ta’kidlanadi.

Biroq global bioxilma-xillikning kamayishi va uning iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini iqtisodiy, ekologik hamda ijtimoiy omillar bilan bog‘liq holda kompleks tahlil qilish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda global bioxilma-xillikning yo‘qolishi va uning iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini o‘rganish uchun tizimli tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini bioxilma-xillik, ekotizim xizmatlari va barqaror iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha ilmiy qarashlar tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida biologik xilma-xillikning kamayishi, tabiiy resurslarning qisqarishi va ekotizimlarning buzilishining qishloq xo‘jaligi hamda iqtisodiy faoliyatga ta’siri o‘rganildi. Shuningdek, bioxilma-xillikning iqtisodiy barqarorlik va uzoq muddatli rivojlanishdagi ahamiyati tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalarini shakllantirishda bioxilma-xillikni saqlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlikni ta’minlashning iqtisodiy yo‘nalishlariga alohida e’tibor qaratildi.

Tahlil va natijalar. Global bioxilma-xillikning kamayishi iqtisodiy rivojlanishga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omillardan biridir. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo yalpi ichki mahsulotining 50 foizdan ortig‘i, ya’ni taxminan 44 trillion AQSh dollari tabiat va ekotizim xizmatlariga o‘rtacha yoki

yuqori darajada bog‘liq. Bu holat bioxilma-xillikning iqtisodiyot uchun strategik ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Bioxilma-xillikning yo‘qolishiga yashash muhitlarining buzilishi, tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish, ifloslanish va iqlim o‘zgarishi asosiy sabab bo‘lmoqda. UNEP ma’lumotlariga ko‘ra, dunyodagi taxminan 8 million o‘simlik va hayvon turlaridan 1 millionga yaqini yo‘qolib ketish xavfi ostida. Qishloq xo‘jaligining kengayishi esa quruqlikdagi bioxilma-xillikning kelajakdagi yo‘qolishining asosiy omillaridan biri sifatida baholanadi.

Tabiiy resurslardan foydalanishning ortib borishi bioxilma-xillikning kamayishiga iqtisodiy bosimni kuchaytirmoqda. UNEPning 2024-yilgi Global Resource Outlook hisobotida materiallar qazib olish va qayta ishlash hajmi so‘nggi 50 yil ichida uch barobardan ko‘proq oshgani qayd etilgan. Biomassa, jumladan qishloq xo‘jaligi va o‘rmon xo‘jaligi resurslari quruqlik bilan bog‘liq bioxilma-xillik yo‘qolishining 90 foizdan ortig‘i bilan bog‘liq.

Bioxilma-xillikni saqlash uchun moliyaviy resurslarning yetarli darajada yo‘naltirilmayotgani ham muhim muammolardan biridir. UNEP ma’lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda tabiatga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi faoliyatlarga 7,3 trillion AQSh dollari yo‘naltirilgan bo‘lsa, tabiatga asoslangan yechimlarga atigi 220 milliard dollar sarflangan. Bu moliyaviy oqimlar o‘rtasida katta nomutanosiblik mavjudligini ko‘rsatadi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, bioxilma-xillikning yo‘qolishi qishloq xo‘jaligi, turizm, o‘rmon xo‘jaligi va boshqa tabiiy resurslarga bog‘liq tarmoqlarning iqtisodiy samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli tabiatni muhofaza qilishni faqat ekologik vazifa sifatida emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishning muhim sharti sifatida ko‘rib chiqish zarur.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari global bioxilma-xillikning kamayishi iqtisodiy rivojlanishga jiddiy ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omil ekanligini ko‘rsatdi. Tabiiy ekotizimlarning buzilishi qishloq xo‘jaligi, o‘rmon xo‘jaligi, turizm va

boshqa tabiiy resurslarga bog‘liq tarmoqlarning iqtisodiy samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Bioxilma-xillikning yo‘qolishi uzoq muddatda tabiiy resurslarning kamayishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ortishi va iqtisodiy yo‘qotishlarning kuchayishiga olib keladi. Shu sababli tabiatni muhofaza qilish va iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini bir-biridan ajratmagan holda olib borish zarur.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- biologik xilma-xillikni muhofaza qilishga yo‘naltirilgan davlat dasturlarini kengaytirish;
- tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanish;
- qishloq xo‘jaligida ekologik barqaror texnologiyalarni joriy etish;
- bioxilma-xillikni saqlash loyihalariga investitsiyalarni oshirish;
- iqtisodiy loyihalarni amalga oshirishda ekologik ta’sirni majburiy baholash;
- ekoturizm va tabiatga asoslangan iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish;
- aholi o‘rtasida ekologik va iqtisodiy savodxonlikni oshirish.

Umuman olganda, global bioxilma-xillikni saqlash iqtisodiy barqarorlik va uzoq muddatli rivojlanishning muhim shartlaridan biridir. Tabiiy ekotizimlarni muhofaza qilishga yo‘naltirilgan iqtisodiy siyosat kelajak avlodlar uchun tabiiy resurslarni saqlash va iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank. The Economic Case for Nature: A Global Earth-Economy Model to Assess Development Policy Pathways. — Washington, D.C., 2021. https://www.worldbank.org/en/topic/environment/publication/the-economic-case-for-nature

2. World Bank. Securing Our Future Through Biodiversity. — 2022. https://www.worldbank.org/en/news/immersive-story/2022/12/07/securing-our-future-through-biodiversity

3. World Bank. Protecting Nature Could Avert Global Economic Losses of $2.7 Trillion Per Year. — 2021. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/07/01/protecting-nature-could-avert-global-economic-losses-of-usd2-7-trillion-per-year

4. United Nations Environment Programme. Facts about the Nature and Biodiversity Crisis. — 2026. https://www.unep.org/facts-about-nature-crisis

5. United Nations Environment Programme. Global Resources Outlook 2024. — Nairobi, 2024. https://www.unep.org/resources/Global-Resource-Outlook-2024

6. United Nations Environment Programme. State of Finance for Nature 2026. — 2026. https://www.unep.org/resources/state-finance-nature-2026

7. IPBES. Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services: Summary for Policymakers. — Bonn, 2019. https://files.ipbes.net/ipbes-web-prod-public-files/downloads/spm_unedited_advance_for_posting_htn.pdf